

Otwarty dostęp w krajach globalnego Południa

Małgorzata Glinicka

ORCID 0000-0001-6764-7085

Platforma Otwartej Nauki

Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego
Uniwersytet Warszawski

Abstrakt

Cel/Teza: Artykuł referuje bieżący etap rozwoju otwartego dostępu w krajach globalnego Południa, ze wskazaniem podobieństw i odmienności pomiędzy różnymi obszarami świata, nakreśleniem specyfiki reprezentatywnych krajów lub grupy krajów oraz określeniem przyczyn ograniczenia ich aktywności w tym zakresie.

Koncepcja/Metody badań: Termin „globalne Południe”, odnoszący się do mniej rozwiniętych krajów Azji, Pacyfiku, Afryki i Ameryki Łacińskiej, stał się ostatnio popularny w dyskursie akademickim, chociaż nie został prawidłowo zdefiniowany. W artykule różne przypadki jego użycia są analizowane w konfrontacji z terminem „globalna Północ”. Analizie poddane zostały również dane dotyczące otwartego dostępu w krajach globalnego Południa dostępne w źródłach internetowych.

Wyniki i wnioski: Poszczególne obszary globalnego Południa są pod wieloma względami zróżnicowane, choć wszystkie łączy niższy status ekonomiczny i zespół rozmaitych problemów z tego wynikających. Granice pomiędzy Północą i Południem zmieniają się, w pewnych miejscach zaś zacierają. Środowiska naukowe w tych krajach różnią się pod względem potrzeb, dążeń i wyobrażeń na temat tego, jak powinno, ich zdaniem, wyglądać publikowanie prac naukowych. Ze względu na owe specyficzne cechy próba dopasowania narzędzi wypracowanych w naukowych ośrodkach globalnej Północy może okazać się szkodliwa. Kluczowa okazuje się komplementarność informacji (jej złożoność, organizacja i weryfikacja), która, dzięki narzędziom technicznym, staje się dostępna szerszej naukowej społeczności.

Oryginalność/Wartość poznawcza: W polskiej literaturze badawczej zagadnienie to pojawia się rzadko. Artykuł zbiera i zestawia dane dotyczące wszystkich obszarów globalnego Południa obecne głównie w literaturze anglojęzycznej.

Słowa kluczowe

Globalne Południe. Globalna Północ. Otwarty dostęp.

Otrzymano: 8 października 2019. Zrecenzowano: 29 października 2019. Poprawiony: 10 listopada 2019. Zaakceptowany: 21 maja 2020.

1. Wprowadzenie

Artykuł referuje bieżący etap rozwoju otwartego dostępu w krajach globalnego Południa, ze wskazaniem podobieństw i odmienności pomiędzy różnymi obszarami świata, nakreśleniem specyfiki reprezentatywnych krajów lub grupy krajów oraz określeniem przyczyn ograniczenia ich aktywności w tym zakresie. Analizie poddane zostały strony internetowe, wybrane ze względu na kompleksowość ujęcia, poświęcone zagadnieniu globalnego Południa, ze szczególnym zaakcentowaniem problematyczności samego terminu „globalne

Południe” i specyfice otwartego dostępu w krajach rozwijających się, a także dostępne online polskojęzyczne i anglojęzyczne artykuły i dokumenty omawiające te zagadnienia. Nakreślony został stan badań nad stopniem rozwoju otwartego dostępu poprzez przytoczenie wniosków z artykułów omawiających ten problem w wybranych krajach. Analiza została wzbogacona o przegląd stron bibliotek internetowych i repozytoriów, co pozwoliło na szerszy ogląd zjawiska i wyłonienie problemów, z którymi mierzą się poszczególne instytucje w tych krajach. Problem otwartego dostępu w krajach globalnego Południa omówiono w zestawieniu z tym, co zostało zdefiniowane jako „globalna Północ”.

2. Czym jest „globalne Południe”?

Wyrażenie „globalne Południe” (ang. *Global South*) odnosi się do krajów Azji (z wyłączeniem: Izraela, Japonii, Korei Południowej, Rosji oraz Tajwanu), Oceanii, Afryki i Ameryki Łacińskiej oraz Ukrainy, uznawanych za mniej rozwinięte pod względem ekonomicznym w porównaniu z większością państw Europy, Ameryki Północnej i Australii, wyznaczających, zgodnie z postkolonialną nomenklaturą, strefę państw „globalnej Północy” (ang. *Global North*) (Dados & Connell, 2012, 12–13; FC-SSC, 2015; Odeh, 2010). Nour Dados i Raewyn Connell wyjaśniają, że termin „globalne Południe” należy do rodziny wyrażen takich, jak „trzeci świat” czy „peryferia”, a więc tych akcentujących pewnego rodzaju marginalizację (Dados & Connell, 2012, 12). Do portali często zamieszczających artykuły poświęcone problematyce globalnego Południa należy zaliczyć: *Global Perspectives*, *The Conversation*, *Focus on the Global South* oraz *Global South Development Magazine*.

Rozróżnienie na państwa „północne” i „południowe” bliskie jest, zdaniem Dados i Connell, znanemu z teorii postkolonialnej rozróżnieniu na państwa „rdzenia” (ang. *core*) i „peryferyjne” (ang. *periphery*), ponieważ oba wyrosły z „alegorycznego zastosowania kategorii do nazywania wzorów bogactwa, przywileju i rozwoju na rozległych obszarach”¹ (Dados & Connell 2012, 12).

Analizy przypadków użycia terminu „globalne Południe” w publikacjach z obszaru nauk humanistycznych i społecznych, wydanych w latach 1996–2014, dokonali Heike Pagel, Karen Ranke, Fabian Hempel i Jonas Köhler, którzy, w konfrontacji z mnogością i różnorodnością jego aplikacji, zmuszeni byli uznać, że próba sformułowania jednoznacznej definicji skazana jest na „daremny trud” (ang. *a hopeless endeavour*). Położyli oni duży nacisk na rolę, jaką w sprecyzowaniu tego pojęcia odegrało czasopismo *The Global South* (zał. w 2007 r.) (Pagel et al., 2014). Krytyczne stanowisko względem kategorii „globalnego Południa” przyjęła Nina Schneider, według której jest ona nieprecyzyjna i obdarzona „utopijnym potencjałem” (ang. *the utopian potential*) (Schneider 2017, 20). Wskazując na zmiany w zakresie jej użycia, Schneider podjęła refleksję nad rolą naukowców i intelektualistów w takim jej wykorzystaniu, aby mimo jego „dwoistej natury” (ang. *janus-faced nature*) nie doszło do nieścisłości i przekłamań (Schneider, 2017, 18). Omówione podejścia dowodzą tego, że zakres znaczeniowy wyrażenia „globalne Południe” wyraźnie ewoluował.

¹ Tłum. własne [MG].

3. Wiedza Północy i wiedza Południa

Jednym z elementów różnicujących Północ i Południe są czynniki związane z wiedzą, takie jak: stosunek mieszkańców tych stref do wiedzy, specyficzne koncepcje wiedzy zakorzenione w odmiennych tradycjach, umiejętność zarządzania wiedzą oraz środki przeznaczane na realizację tego celu. Konsekwencje dla wiedzy wynikające z tej niewspółmierności ujmowane są w literaturze naukowej przy pomocy sformułowań takich jak np.: „przepaść wiedzy” (ang. *knowledge divide*) (Karlsson, 2012; Pant, 2009) czy „nierównowaga siły w zakresie wiedzy” (ang. *power imbalances in knowledge*) (Girvan, 2007). Norman Girvan wyjaśnia, że owa „nierównowaga sił” przejawia się w dominacji krajów Północy w zakresie konstrukcji wiedzy (ang. *knowledge construction*), jej reprodukcji i rozpowszechniania. Zaznacza przy tym, że termin „wiedza” odnosi się do konstruktów, założeń i przekonań (Givran, 2007, 6). Siew Fang Law i Diane Bretherton w artykule poświęconym wpływowi owej nierównowagi na psychologię pokoju (ang. *peace psychology*) piszą o „braku równowagi pomiędzy paradygmatami wiedzy [charakterystycznymi dla] Północy i Południa” (Law & Bretherton, 2012). Z kolei Kathleen Kaess omawia w interesujący sposób jedną z prób przewyciężenia „przepaści wiedzy” na przykładzie organizacji PISA-D (PISA for Development) (Kaess, 2018).

Rozdźwięk ten znajduje wyraźne odzwierciedlenie w częstotliwości wyników badań naukowych. Laura Czerniewicz pokazuje, że, gdyby przemodelować mapę świata pod kątem wydajności i produktywności działań tego rodzaju podejmowanych przez badaczy w poszczególnych krajach, północna półkula „spuchłaby nie do poznania” (ang. *would balloon beyond recognition*) (Czerniewicz, 2015). Czerniewicz do swojej analizy wykorzystała mapę opracowaną na stronie World Mapper². Dominacja Północy w tym zakresie niejednokrotnie przesłania i usuwa na dalszy plan złożoną problematykę efektywności w zarządzaniu wiedzą w krajach Południa, co prowadzi do znacznego zmniejszenia szansy użytkowników Internetu z całego świata, zainteresowanych pogłębianiem wiedzy z dowolnej dziedziny, na szersze wykorzystanie jego wartościowych zasobów.

4. Globalne Południe a otwarty dostęp – stan badań

Istotnym przejawem efektywnego zarządzania wiedzą jest publikowanie wyników badań w otwartym dostępie (ang. *Open Access – OA*). Kwestia ta była poruszana przez wielu badaczy, choć ze względu na złożoność problemu wymaga dalszej pogłębionej refleksji i realnych działań. Różnice w stopniu zaangażowania w rozwijanie otwartych zasobów edukacyjnych (ang. *Open Educational Resources*) pomiędzy Północą i Południem zbadali Beatriz de los Arcos i Martin Weller, nie znajdując żadnych dowodów na potwierdzenie tezy, jakoby wyłącznie przedstawiciele pierwszej grupy byli „uczestnikami” (ang. *contributors*) zaangażowanymi w rozwijanie takich zasobów, przedstawiciele zaś drugiej korzystali z nich jedynie jako „pasywni odbiorcy” (ang. *passive consumers*) (Arcos & Weller 2018, 147–155). Za główny czynnik hamujący możliwość korzystania z zasobów i ich rozwijania w przypadku mieszkańców Południa należy uznać, ich zdaniem, ograniczony dostęp do

² <https://worldmapper.org/>

Internetu. O konieczności poprawienia dostępu do zasobów naukowych w krajach rozwijających się pisali też Leslie Chan, Barbara Kirsop, Sely Costa i Subbiah Arunachalam (2005), postulując stworzenie korpusu instytucjonalnych archiwów, który przyniósłby korzyści międzynarodowej wspólnocie naukowej. Nie chodzi bowiem tylko o uaktywnienie ludzi nauki z krajów rozwijających się poprzez udostępnienie im istniejących zasobów, lecz także o wyposażenie ich w szereg narzędzi do rozpowszechniania wyników ich własnych badań, które mogą dostarczyć to, co Chan, Kirsop, Costa i Arunachalam nazwali „brakującą informacją” (ang. *the missing information*), niezbędną do rozwiązania istotnych dla całego świata problemów z różnych dziedzin (Chan et al., 2005, 10). W powyższej wypowiedzi pojawia się wzmianka nie tylko o różnicach pomiędzy Północą i Południem, ale także o wewnętrznej niespójności w obrębie grupy państw samego Południa. Mohamed Hassan wyjaśnił, że niektóre z nich rozwijają się w zakresie nauki, technologii i innowacji (ST&I) szybciej od innych (Hassan, 2008). Zdaniem Hassana zniesienie nierówności we wszystkich obszarach może zostać zrealizowane przez globalne działanie. Matthew Cockerill i Bart Knols określili otwarty dostęp do wiedzy mianem podstawowego warunku rozwoju, zwracając uwagę na jego rolę w realizacji Milenijnych Celów Rozwoju (ang. *Millennium Development Goals*) (Cockerill & Knols, 2008).

Uczeni zajmujący się tematyką otwartości w perspektywie globalnej odwołują się często do tzw. grupy BRICS, składającej się z pięciu krajów rozwijających się: Brazylii, Chin, Indii, Rosji i RPA, odgrywających w świecie wiodącą rolę ze względu, jak podaje Joachim Schöpfel, na swój status komercyjny, finansowy, demograficzny, ekonomiczny, polityczny, militarny i kulturalny (Schöpfel, 2017).

Obok pozycji traktujących o krajach globalnego Południa jako pewnej całości, opublikowano wiele artykułów, które koncentrują się na jednym regionie (np. Azji czy Afryce) lub państwie, przez co oferujących pogłębioną analizę konkretnej sytuacji przy równoczesnym nawiązaniu do szerszego kontekstu.

5. Wiele państw – różne kierunki i etapy rozwoju

5.1. Źródła informacji o inicjatywach związanych z otwartym dostępem w krajach globalnego Południa

Sytuację poszczególnych krajów świata (z grupy państw UNESCO), przyporządkowanych do pięciu obszarów (Afryki, krajów arabskich, Azji i Pacyfiku, Europy i Ameryki Północnej, Ameryki Łacińskiej i Karaibów) relacjonuje m.in. Global Open Access Portal (GOAP). Jest to finansowany przez rządy Kolumbii, Danii i Norwegii, a także Departament Stanu USA portal systematyzujący informacje dotyczące otwartego dostępu w poszczególnych krajach z podziałem na obszary. GOAP – poza ogólnym omówieniem specyfiki tych obszarów pod względem obecności w publicznym dyskursie tematyki otwartego dostępu – prezentuje każdy kraj z osobna, uwzględniając zazwyczaj kilka podstawowych czynników, takich jak: nastawienie naukowców do otwartego dostępu, przyjętą przez dany rząd politykę otwartego dostępu, warunki sprzyjające rozwojowi otwartego dostępu, możliwe ograniczenia oraz przeszłe i przyszłe działania z nim związane. Dzięki temu można wyodrębnić z każdego obszaru państwa wyraźnie wyróżniające się na tle innych wysoką aktywnością w tym zakresie.

Spośród grupy państw zaliczanych do globalnego Południa są to np.: w Azji – Chiny i Indie, a pośród krajów arabskich – Algieria, Arabia Saudyjska, Katar, Maroko, Palestyna, Sudan, Tunezja i Zjednoczone Emiraty Arabskie. Pomimo że portal ten nie aktualizuje na bieżąco informacji i danych, może on pełnić funkcję wstępnej mapy podziału świata na Północ i Południe oraz stanowić punkt wyjścia do eksploracji stron internetowych poświęconych tej tematyce (organizacji, konsorcjów, stowarzyszeń, jednostek naukowych, wydawców, czasopism czy zbiorów dokumentów).

Inną platformą, która przybliży sytuację dostępu do wiedzy w poszczególnych obszarach, ze szczególnym uwzględnieniem krajów rozwijających się, „których gospodarka pozostaje w stanie przejściowym” (ang. *developing and transition economy countries*), jest Electronic Information for Libraries (EIFL), utworzona w 1999 r. z inicjatywy Open Society Institute (obecnie Open Society Foundations). EIFL realizuje cztery podstawowe programy: Licensing Programme, Copyright and Libraries Programme, Open Access Programme oraz Public Library Innovation Programme. Informuje też o bieżących wydarzeniach związanych z dostępem do wiedzy w różnych miejscach na świecie i oferuje bogaty zbiór tekstów z zakresu licencjonowania, praw autorskich, otwartego dostępu, rozwoju konsorcjów bibliotecznych, wolnego i otwartego oprogramowania dla bibliotek oraz innowacji bibliotek publicznych.

Zadanie zgłębiania tematyki otwartości i współpracy między naukowcami w perspektywie globalnej zostało podjęte w ramach projektu The Open and Collaborative Science in Development Network (OCSNNet)³. Do postulowanych w manifestie zasad, na których powinna opierać się otwarta nauka, należą: „publiczna przestrzeń wiedzy” (ang. *knowledge commons*), „sprawiedliwość poznawcza” (ang. *cognitive justice*), „otwartość usytuowana” (ang. *situated openness*), „prawo do badań” (ang. *right to research*), „sprawiedliwa współpraca” (ang. *equitable collaboration*), „globalna infrastruktura” (ang. *inclusive infrastructures*) oraz „zrównoważony rozwój” (ang. *sustainable development*).

Istotną rolę w kształtowaniu i faktycznym wspieraniu środowiska sprzyjającego otwartemu dostępowi odgrywa międzynarodowe stowarzyszenie Confederation of Open Access Repositories (COAR), w którego skład wchodzi przedstawiciele bibliotek, uniwersytetów czy instytucji badawczych⁴.

Z aktualnymi informacjami na temat wydarzeń związanych z otwartym dostępem, m.in. w krajach globalnego Południa, a także z komentarzami na ich temat, można zapoznać się również dzięki crowdsourcingowemu projektowi Open Access Tracking Project (OATP), którego szczególną zaletą jest fakt, że do jego współrealizacji zapraszani są twórcy tagów z całego świata, reprezentujący różne dziedziny wiedzy.

5.2. Spojrzenie na aktualną sytuację krajów globalnego Południa

Analiza informacji udostępnionych na stronach GOAP, EIFL, OATP oraz w raportach i publikacjach naukowych nie pozostawia wątpliwości, że, pomimo wzrostu świadomości znaczenia otwartego dostępu dla rozwoju nauki oraz technologii, a także usprawnienia systemu edukacji i poprawienia jakości życia w krajach globalnego Południa, proces zwiększania otwartości przebiega nierównomiernie. Wpływ na to mają różne czynniki: zarówno

³ <http://aims.fao.org/activity/blog/ocsdnet-open-and-collaborative-science-development-network>

⁴ <https://www.coar-repositories.org/>

wspólne dla całego obszaru, jak i wynikające ze specyficznej dla konkretnego kraju sytuacji. Do przyczyn takiego zahamowania, najczęściej wymienianych przez GOAP, należą, obok niedostatecznego dostępu do Internetu i braku odpowiednich polityk otwartości, przyczyny instytucjonalne, takie jak: brak infrastruktury czy wykwalifikowanej kadry oraz bariery językowe (niedostateczna znajomość języka angielskiego, potrzeba tworzenia w językach lokalnych). Ponadto każdy kraj znajduje się na innym etapie przemian historycznych – za przykład może posłużyć Afganistan, który do tej pory zmaga się z konsekwencjami licznych wojen. Arul Scaria i Shreyashi Ray, wskazując na tego typu problemy, podkreślają konieczność podejmowania działań „poza siecią” (ang. *offline*), takich jak wydarzenia edukacyjne przy udziale mediów tradycyjnych, bibliotek i instytucji (Scaria & Ray, 2018)⁵.

Za znaczącą inicjatywę należy uznać projekt Bioline International, realizowany obecnie przez The Reference Center on Environmental Information (CRIA) z siedzibą w Brazylii oraz Bioline International, z siedzibą w Toronto (University of Toronto, Department of Social Sciences i UTSC Library). Celem projektu jest zredukowanie różnic w wiedzy pomiędzy Południem i Północą poprzez dostarczenie platformy, na której wartościowe czasopisma z zakresu nauk przyrodniczych i zdrowia, wydawane w krajach rozwijających się, mogłyby udostępniać swoje artykuły w wolnym dostępie⁶.

Ważnym przedsięwzięciem jednoczącym kraje globalnej Północy i globalnego Południa jest założona w 2007 r. organizacja OMICS International, udostępniająca publikacje, które ukazały się w otwartym dostępie, wydająca czasopisma naukowe w tej właśnie formie oraz dokumentująca międzynarodowe wydarzenia ze świata nauki dla – jak to zostało określone na stronie internetowej – dobra globalnej naukowej wspólnoty.

5.2.1. Afryka

Środowiska naukowe w Afryce, podobnie jak w innych obszarach zaliczanych do strefy globalnego Południa, coraz częściej konfrontują się z problematyką otwartego dostępu, uświadamiając sobie szansę, jaką – dla wszechstronnego rozwoju nauki, a w konsekwencji dla działań zmierzających do przezwyciężenia trudności ekonomicznych i kryzysu humanitarnego – niesie za sobą jego sukcesywne wdrażanie. Williams Nwagwu, omawiając inicjatywy wspierające wzmocnienie tej świadomości na kontynencie afrykańskim, zaakcentował jego kulturowe i etniczne zróżnicowanie. Według niego Afryka jest kolebką edukacji na świecie, co uzasadnił tym, że już w 859 roku n.e., w marokańskim Fezie, został założony Uniwersytet Karawijjin, a niedługo później, w 970 roku n.e., powstał egipski Uniwersytet Al-Azhar. Oba zaliczane, m.in. obok bizantyńskiego Uniwersytetu w Konstantynopolu, do pierwszych szkół tego typu (Nwagwu, 2013, 3). Odniesienie do chlubnych początków wkładu afrykańskich społeczności w światową edukację może stanowić istotny czynnik motywujący do przemian.

Oprócz wymienionych już wcześniej stron internetowych również portale: African Open Access Platform (AOAP), Open Access for Africa (OAA) oraz African Virtual University (AVU) informują na bieżąco o formach i częstotliwości działań podejmowanych w celu wspierania rozwoju otwartego dostępu w Afryce. Na ich podstawie znaczną liczbę inicjatyw otwartościowych odnotowuje się w odniesieniu do takich krajów, jak: Botswana, Egipt,

⁵ <https://osf.io/aj9gw>

⁶ <http://www.bioline.org.br/>

Etiopia, Ghana, Madagaskar i Uganda (AOAP). Liderem obszaru jest Afryka Południowa (Nwagwu, 2013, 6). Spośród krajów Afryki Wschodniej Mussa Ndambile Chirwa i Ester Ernest Mnzava wskazują Kenię, Rwandę, Tanzanię i Ugandę jako odznaczające się największą aktywnością (Chirwa & Mnzava, 2017).

Do lutego 2019 r. ponad 500 afrykańskich czasopism było indeksowanych w AJOL (African Journals Online). Z kolei DOAJ (Directory of Open Access Journals) przyporządkowuje 204 czasopisma Afryce, w tym 92 czasopisma Afryce Południowej. Spora grupa naukowców publikuje w międzynarodowych czasopismach, takich jak: BioMed Central i PloS (Public Library of Science). ROARMAP (Registry of Open Access Repository Mandates and Policies) rejestruje 32 polityki otwartego dostępu. Co pewien czas w różnych afrykańskich krajach odbywają się konferencje, warsztaty oraz wydarzenia innego rodzaju, regularnie zaś obchodzony jest International Open Access Week oraz Open Data Day⁷. W corocznych raportach południowoafrykańskiego Stowarzyszenia SARUA (The Southern African Regional Universities Association), zrzeszającego 66 uniwersytetów, pojawiają się mniej lub bardziej wyeksponowane odniesienia do kwestii otwartego dostępu do wiedzy.

Pomimo niedostatków infrastruktury powstają platformy czasopism publikowanych w otwartym dostępie (np. Algerian Scientific Journal Platform) i biblioteki cyfrowe (np. Maghreb Virtual Science Library, Scientific Electronic Library Online SciELO). Helena R. Asamoah-Hassan definiuje w sposób następujący „bibliotekę cyfrową” w kontekście afrykańskim:

it basically stores materials – bibliographic databases, digitised documents, electronic journals etc – and uses the collections, which are often very large, effectively (Asamoah-Hassan, 2001, 10).

W lutym 2019 r. liczba cyfrowych repozytoriów otwartego dostępu indeksowanych w OpenDOAR (The Directory of Open Access Repositories) wynosiła 168 (OpenDOAR). Repozytoria prowadzone są w wielu krajach, m.in. w: Afryce Południowej, Egipcie, Ghanie, Kamerunie, Kenii, Mozambiku, Namibii, Nigerii, Rwandzie, Senegal, Tanzanii, Tunezji, Ugandzie, Zambii oraz Zimbabwe⁸. Zdarzają się projekty obejmujące konkretne obszary geograficzne, czego przykładem jest eOmed (Espace Numérique Ouvert pour la Méditerranée), realizowany przez Moroccan Virtual Campus i francuską fundację Université Numérique Ingénierie et Technologie (UNIT) przy wsparciu UNESCO. Do istotnych inicjatyw obejmujących swoim zasięgiem całą Afrykę należy zaliczyć również platformę Africa Portal, stanowiącą powstałe przy współpracy South African Institute of International Affairs (SAIIA) i Centre for International Governance Innovation (CIGI) repozytorium prac badawczych i centrum analiz eksperckich w zakresie kwestii afrykańskich, które udostępnia ponad 5 tys. artykułów, książek i dokumentów. Politykę otwartości deklaruje również wydawnictwo AOSIS z siedzibą w Kapsztadzie w Afryce Południowej, które za cel postawiło sobie: odkrycie przed światem bogatych afrykańskich zasobów naukowych i umożliwienie efektywnego dostępu do wiedzy za pomocą najbardziej odpowiedniej technologii (AOSIS, 2020)⁹.

⁷ Por. Zał. 1.

⁸ Por. Zał. 2.

⁹ <https://landportal.org/organization/aosis>

Działań tego rodzaju jest jednak niewiele w porównaniu z tymi, które mają miejsce w innych obszarach globalnego Południa, na przykład w Azji. Nwagwu podaje przykład Indii i Chin zaliczanych do krajów najprężniej rozwijających się pod względem ekonomicznym (Nwagwu, 2013, 4).

Wśród głównych przyczyn hamujących wzrost wiedzy na temat otwartego dostępu i paraliżujących realne działania w większości afrykańskich krajów – poza niedostateczną znajomością technologii informacyjnych i komunikacyjnych oraz brakiem wykwalifikowanej kadry – GOAP wymienia: brak polityk krajowych i instytucjonalnych, trudności w pozyskiwaniu długotrwałego finansowania, restrykcyjne prawo autorskie (np. w Malawi), lęk przed tym, że prawa autorskie i własność intelektualna nie będą respektowane (Botswana, Kenia, Republika Zielonego Przylądka)¹⁰ czy niedostateczne wsparcie finansowe ze strony rządu i instytucji. Naukowcy niechętnie udostępniają swoje prace, co spowodowane jest m.in. lękiem przed ujawnieniem i eksponowaniem efektów swojej działalności badawczej na forum międzynarodowym (Kenia). Rzadko również decydują się na samodzielną archiwizację swoich prac albo z obawy, że wydawca zainicjuje proces sądowy (Nigeria), albo ze względu na brak wyraźnej zgody rządu na takie działania (RPA). Istotną przeszkodę stanowią też opłaty za publikację, bariery językowe (Mozambik) oraz powszechne przekonanie, że artykuły publikowane w otwartym dostępie są niskiej jakości (Tanzania). W wielu ośrodkach brakuje wyszkolonej kadry bibliotekarskiej (Togo) czy wystarczającej liczby komputerów (Mozambik, Sierra Leone). Trudności przysparza również kontrola jakości, koordynacji i komunikacji między instytucjami oraz współpraca pomiędzy inicjatywami narodowymi i lokalnymi. Pracownicy naukowcy z tytułem doktora (Mali) i bibliotekarze wyspecjalizowani w zarządzaniu instytucjonalnymi repozytoriami (Zimbabwe) masowo emigrują ze swoich krajów¹¹. Efektywną pracę przy użyciu komputerów utrudniają wysokie koszty połączenia internetowego (Kamerun) oraz częste przerwy w dostawie prądu (Zimbabwe). Brakuje środków na digitalizowanie publikacji (Etiopia), organizuje się zbyt mało szkoleń dla wydawców, a także niedostateczna liczba studentów angażuje się w działania otwartościowe (Ghana). Jednak pomimo tych istotnych ograniczeń zmiany w Afryce następują systematycznie, dając nadzieję na poprawę sytuacji w przyszłości.

5.2.2. Azja

Analizując sytuację Azji, należy pamiętać, że nie wszystkie jej państwa i regiony administracyjne zaliczane są do strefy globalnego Południa. Do takich wyjątków należą: Rosja, Japonia, Hong Kong, Korea Południowa, Singapur, Tajwan i Turcja. Raport *Asian Open Access. Regional Survey* z 2017 r., uwzględnił szesnaście azjatyckich państw odznaczających się wyraźną aktywnością w zakresie wprowadzania w życie założeń otwartego dostępu. Państwa te to: Bangladesz, Chiny, Filipiny, Hong Kong, Indie, Indonezja, Japonia, Korea Południowa, Malezja, Mongolia, Mjanma, Nepal, Pakistan, Singapur, Tajlandia i Tajwan. W raporcie podane zostały linki do dokumentów prezentujących polityki regionalne dziewnięciu regionów, informacje dotyczące otwartych repozytoriów i czasopism publikowanych

¹⁰ <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap/access-by-region/africa/botswana/>, <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap/access-by-region/africa/cape-verde/>

¹¹ <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap/access-by-region/africa/mali/>

w otwartym dostępie w każdym z szesnastu obszarów oraz wykresy analizujące istnienie w nich scentralizowanej polityki finansowania. Raport wskazał na brak spójnej strategii i koordynacji działań (Shearer et al., 2017, 3).

GOAP podaje, że na obszarze Azji i Pacyfiku praktyki zmierzające do ułatwienia użytkownikom Internetu dostępu do informacji z różnych dziedzin wiedzy miały początkowo trojaką postać: klasy systemów *subject gateways*¹², nieformalnych zbiorów artykułów na stronach internetowych i katalogów (ang. *directories*). Z biegiem czasu spora grupa czasopism przyjęła formułę publikowania w otwartym dostępie, zaczęły też powstawać repozytoria pełnotekstowe i biblioteki cyfrowe. Cyfrowe repozytoria w Azji zawierają najczęściej cyfrowe kopie książek i manuskryptów, materiałów multimedialnych czy indeksy innych zasobów (np. The Southeast Asia Digital Library). Inne, jak np. Asian Digital Library, oferują dostęp do recenzowanych czasopism i pełnotekstowych artykułów. W repozytoriach naukowcy mogą zamieszczać zarówno swoje opublikowane, jak i nieopublikowane prace (CrossAsia-Repository). Z każdym rokiem wzrasta liczba organizowanych w Azji konferencji, warsztatów, sympozjów, seminariów, dyskusji panelowych oraz wydarzeń o innym charakterze¹³. Krajem, w którym podejmuje się najwięcej tego typu przedsięwzięć są Indie.

Jednak w wielu krajach (m.in.: w: Afganistanie, Bangladeszu, Bhutanie, Brunei, Islamskiej Republice Iranu, Kambodży, Kazachstanie, Kirgistanie, Mongolii, Mjanmie, Nepalu, Tadżykistanie, Tajlandii, Uzbekistanie i na Sri Lance) nadal nie wprowadzono krajowych ani instytucjonalnych polityk otwartości, które zostałyby zarejestrowane w ROARMAP¹⁴.

Azja dysponuje 801 repozytoriami indeksowanymi w OpenDOAR, co sytuuje ją na trzecim miejscu, po Europie i Ameryce Północnej. Biorąc pod uwagę wyłącznie kraje globalnego Południa, należy podkreślić, że najwięcej repozytoriów funkcjonuje w: Indiach, Indonezji, Malezji oraz w Chinach (Roy et. al., 2012, 5). Spośród krajów najsłabiej rozwiniętych w tym zakresie wyróżnia się¹⁵: Afganistan (Afghanistan Centre at Kabul University [ACKU] Library Catalogue), Bangladesz (m.in. Dhaka University Institutional Repository), Iran (IRANSHAHR: Encyclopedia of Iranian Architectural History), Kazachstan (Repository of L.N. Gumilyov Eurasian National University), Kirgistan (AUCA Open Electronic Library), Pakistan (Pakistan Research Repository) i Tajlandia (CUIR Chulalongkorn University Intellectual Repository). Najmniejszą liczbą repozytoriów odznaczają się kraje z grupy SAARC z wyjątkiem Indii (Afganistan, Bangladesz, Bhutan, Malediwy, Nepal, Pakistan, Sri Lanka) (Roy et. al., 2012, 5). NISCAIR (National Institute of Science Communication and Information Resources) z siedzibą w New Delhi, prowadząca SAARC Documentation Centre jest instytucją, która zabiega o rozwój otwartego dostępu w państwach z tej grupy (Roy et. al., 2012, 5).

W azjatyckich repozytoriach najczęściej zamieszczane są publikacje napisane w językach: angielskim, japońskim i chińskim (Loan, 2014, 40). Fayaz Ahmad Loan wspiera pogląd, że należy zmierzać do zwiększenia liczby repozytoriów, w których deponowane byłyby prace tworzone w językach lokalnych (jak np. dzongkha w Bhutanie, khmerski w Kambodży czy birmański w Mjanmie) (Loan, 2014, 43).

¹² Terminologia przyjęta za: Roszkowski, 2005.

¹³ Por. Zał. 3.

¹⁴ Na podstawie: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap/access-by-region/asia-and-the-pacific/>

¹⁵ W nawiasach zostały podane wyróżniające się w tych krajach repozytoria.

W Azji w otwartym dostępie publikowanych jest około 2744 czasopism indeksowanych w DOAJ¹⁶. Tae-Sul Seo, po analizie DOAJ i Open-DOAR, podkreślił, że największą liczbę takich czasopism posiada Indonezja (Seo, 2018). W Azji, jak dowodzą Jingfeng Xia, Yue Li i Ping Situ, wykorzystując do analizy listę „drapieżnych czasopism” Jeffreya Bealla¹⁷, zwłaszcza w Indiach (235 czasopism, 78% spośród wszystkich drapieżnych czasopism wydawanych w Azji), Pakistanie (17 czasopism, 6%), Iranie (9 czasopism, 3%) i Turcji (8 czasopism, 2,7%) funkcjonuje również większość „drapieżnych wydawców” (ang. *predatory publishers*), którzy pobierają opłaty od autorów, nie oferując w zamian ani nadzoru profesjonalnego zespołu redakcyjnego, ani procesu rzetelnych recenzji (Xia et al., 2017). Badacze omawiają dokładniej przypadek Indii, gdzie pośród dużej liczby czasopism publikowanych w otwartym dostępie tylko kilka jest wysokiej jakości. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy, ich zdaniem, dopatrywać się w powszechnym dla indyjskiego systemu akademickiego wymogu publikowania jak największej liczby artykułów, co niejednokrotnie odbywa się kosztem ich jakości. Xia, Li i Situ pokazują, w jaki sposób system ten stał się atrakcyjny dla chińskich naukowców, którzy pozbawieni możliwości publikowania w stosownym zakresie w swoim kraju, zaczęli zamieszczać swoje artykuły w „drapieżnych” czasopismach u sąsiadów (Xia et al., 2017). Więcej o rzekomych, podejmowanych przez rząd próbach walki z „drapieżnymi wydawcami” można przeczytać na stronie Nature Index¹⁸.

Infrastruktura informatyczna większości azjatyckich krajów globalnego Południa jest systematycznie rozbudowywana, choć w każdym przypadku pozostaje na innym etapie rozwoju. Najwolniej proces ten przebiega w Afganistanie i w Bangladeszu, najintensywniej zaś w Indiach, Chinach i Malezji. Przyszłość wszystkich zależy w dużej mierze od młodej kadry. Według GOAP w Bhutanie w widoczny sposób wzrasta liczba młodych informatyków¹⁹.

Jak podkreśla Seo, środowiskom naukowym w krajach azjatyckich zależy przede wszystkim na podniesieniu widoczności swoich artykułów, jednak nie udaje im się stworzyć właściwej infrastruktury, stąd, jego zdaniem, dobrym pomysłem mogłaby się okazać współpraca pomiędzy krajami ze słabą infrastrukturą i krajami, w których jest ona silniejsza. Seo proponuje, aby nad działaniami takich grup czuwały Council of Asian Science Editors lub Asia Open Access.

5.2.3. Kraje arabskie

GOAP stworzył odrębne zestawienie dla krajów arabskich, czyli krajów położonych w Afryce Północnej i na Półwyspie Arabskim (w Azji Południowo-Zachodniej), a więc w tzw. regionie MENA (Middle East and North Africa). Sytuacja każdego z nich może być rozpatrywana zarówno w kontekście specyfiki konkretnego kontynentu (Azji lub Afryki), jak i w kontekście przynależności do wspólnoty państw, w których dominującą religią jest islam i których mieszkańcy posługują się językiem arabskim.

Amer Al-Roubaie omówił przeszkody uniemożliwiające optymalne zarządzanie wiedzą w tych krajach. Jak zauważył, w wielu z nich brakuje stosownej infrastruktury wiedzy,

¹⁶ <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap/access-by-region/asia-and-the-pacific/>

¹⁷ Por. bealllist.net.

¹⁸ <https://www.natureindex.com/>

¹⁹ <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap/access-by-region/asia-and-the-pacific/>

a zrównoważony rozwój ograniczają dodatkowo problemy ekonomiczne: niedostatek wody, problemy z energią elektryczną, wzrost populacji, erozja ziem, urbanizacja i bieda. Wyraźne braki można, jego zdaniem, dostrzec w kulturze edukacyjnej i powszechnym stosunku do wiedzy (Al-Roubaie, 2013, 9, 17). Ammar Y. Kassab wymienił ponadto czynniki takie jak: niewłaściwa dystrybucja dochodów, wysokie bezrobocie, niewłaściwe inwestycje oraz dyskryminacja ze względu na pochodzenie etniczne i płeć (Kassab, 2016, 72). Al-Roubaie zasugerował, że sytuację krajów arabskich w tej sferze poprawiłaby koncentracja na takich aspektach jak: przyswajanie wiedzy (ang. *knowledge absorption*), w tym korzystanie z wiedzy innych, oraz komunikowanie wiedzy (ang. *communicating knowledge*). Podkreślił, że w przypadku większości tych państw za rozwój wszelkich strategii tego typu na poziomie instytucjonalnym odpowiada państwo. Proces gromadzenia danych (ang. *data collection*) upośledza efektywne zarządzanie różnego rodzaju zasobami, np. w zakresie ochrony środowiska. Al-Roubaie postulował sformułowanie „czystej strategii” (ang. *clear strategy*), która pomogłaby zminimalizować różnice w wiedzy poprzez: budowę sprzyjającego środowiska wspartego technologiami cyfrowymi, rozwój kapitału ludzkiego, reformę instytucjonalną, systemy zachęt, e-learning i system efektywnego zarządzania wiedzą (Al-Roubaie, 2013, 12–15).

Kassab, omawiając literaturę podejmującą te zagadnienia (obejmującą lata 2000–2012), pokazuje, że w zakresie dbałości o ekonomię wiedzy najlepiej radzą sobie takie kraje jak: Algieria, Arabia Saudyjska, Jemen, Oman, Tunezja, Sudan, Zjednoczone Emiraty Arabskie i Sudan, znacznie gorzej zaś – Bahrajn, Dżibuti, Egipt, Jordan, Katar, Kuwejt, Liban, Maroko i Syria (Kassab, 2016, 76).

Początki otwartego dostępu w krajach arabskich GOAP datuje na 2006 r., kiedy przez członków “The Second Gulf-Maghreb Scientific Congress”, który odbył się w Rijadzie (Arabia Saudyjska) w lutym 2006 r., została ogłoszona pierwsza arabska deklaracja wspierająca działania otwartościowe Nidae Al-Ryadh²⁰.

W 2007 r. grupa wolontariuszy powołała Arab Initiatives of Open Access (AIOA). W dniach 13–15 września 2015 r., w Egipcie, odbyło się spotkanie “First Regional Pan-Arab Consultation on Open Access to Scientific Information and Research – Concept and Policies”, zorganizowane przez Regionalne Biuro UNESCO w Kairze, we współpracy z Ministrem Komunikacji i Technologii Informacyjnych Arabskiej Republiki Egiptu, UNESCO National Commission in Egypt i Q-Sciences. Wzięło w nim udział siedemdziesięciu ekspertów²¹. Upowszechnianie otwartego dostępu zostało przedstawione na nim w szerszym kontekście Celów Zrównoważonego Rozwoju (*Sustainable Development Goals*) (SDG).

Mówiąc o arabskim dziedzictwie intelektualnym, należy uwzględnić specjalne zbiory źródeł i prac w języku arabskim, udostępniane w bibliotekach cyfrowych i repozytoriach na terenie Europy i Ameryki Północnej. Na przykład Arabic and Middle Eastern Electronic Library, portal prowadzony przez Yale University Library czy Digital Library of the Middle East, platformę rozwiniętą przez Council of Library and Information Resources oraz Stanford Libraries, a także biblioteki utworzone na terenie krajów arabskich.

²⁰ <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap-access-by-region/arab-states/>

²¹ Por. <https://en.unesco.org/news/first-regional-pan-arab-consultation-open-access-scientific-information-and-research>

Obok stron podających jedynie dane bibliograficzne, takich jak Islamic Medical & Scientific Ethics (IMSE) czy Shaykh Agha Bozorg Tehrani Bibliographic Database, istotną rolę odgrywają biblioteki arabskich manuskryptów oraz repozytoria. Do pierwszych należą prywatne biblioteki w Jemenie, którymi opiekują się bibliotekarze i naukowcy zajmujący się dziedziną klasycznego Islamu, historii Bliskiego Wschodu i literatury arabskiej zrzeszeni w ramach Yemeni Manuscript Digitization Initiative. Repozytoriów, zwłaszcza instytucjonalnych, jest w krajach arabskich dużo, szczególnie w: Algierii, Arabii Saudyjskiej, Iraku, Katarze, Kuwejcie, Libanie, na Malcie, w: Palestynie, Sudanie i Zjednoczonych Emiratach Arabskich²².

Stopniowo ukazują się też coraz więcej czasopism publikowanych w otwartym dostępie. Platforma IRAQI Academic Scientific Journals udostępnia 258 recenzowanych czasopism publikowanych przez iraakijskie uniwersytety i instytucje badawcze. Na stronie Access to Mideast and Islamic Resources (AMIR) można znaleźć alfabetyczną – bogatą choć niekompletną – listę czasopism z zakresu studiów bliskowschodnich. Coraz częściej ukazują się czasopisma anglojęzyczne. W kwietniu 2018 r. po raz pierwszy od początku swojej działalności instytut badawczy The Arab Center for Research and Policy Studies rozpoczął publikowanie anglojęzycznego czasopisma *AlMuntaqua*, dostępnego w całości w cyfrowej bibliotece JSTOR.

5.2.4. Ameryka Łacińska i Karaiby

Według GOAP pionierskie działania na terenie Ameryki Łacińskiej, wykorzystujące otwarty dostęp, wiązały się z regionalnym procesem wymiany informacji, którego efekty udostępniane były w regionalnych repozytoriach dziedzinowych, a następnie – wraz z rozwojem technologii – publikowane w wielodyscyplinarnych regionalnych portalach recenzowanych czasopism i deponowane w repozytoriach cyfrowych²³. Istotną cechą dystrybucji publikacji naukowych w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach jest to, że naukowcy rozpowszechniają je najczęściej za darmo (ang. *free print distribution*), ponieważ w tym rejonie nie ma komercyjnych wydawnictw naukowych (według DOAJ takich czasopism jest ponad 2500). Do najbardziej znanych kanałów publikowania prac zalicza się: wielodyscyplinarne portale recenzowanych czasopism, narodowe i regionalne portale rozpraw doktorskich, dziedzinowe repozytoria cyfrowe oraz repozytoria instytucjonalne. Juan Pablo Alperin podkreśla, że w krajach rozwijających się badania naukowe finansowane są głównie z rządowych funduszy, a czasopisma naukowe mają charakter lokalny (Alperin, 2014). Portal Times Higher Education w artykule z 19 czerwca 2018 r. omawia zjawisko wzrastającej popularności publikowania w otwartym dostępie w Ameryce Łacińskiej. Tym terminem określa społeczność zrzeszającą kraje hiszpańskojęzyczne i portugalskojęzyczne w Europie i Amerykach (THE, 2018).

Do najważniejszych regionalnych platform otwartego dostępu należą: SciELO (Scientific Electronic Library Online), Latindex, CLACSO (Latin American Council of Social Sciences) oraz Red de Revistas Científicas de América Latina, El Caribe, España y Portugal (RedALyC – Sieć Czasopism Naukowych Ameryki Łacińskiej, Karaibów, Hiszpanii

²² Por. Zał. 4.

²³ <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap/access-by-region/latin-america-and-the-caribbean/>

i Portugalii). Ich celem jest zwiększenie widoczności i umożliwienie dostępu do czasopism iberoamerykańskich (Aguado-López & Becerril-García, 2014, 99).

Alperin określa inicjatywy SciELO, Latindex i RedALyC mianem połączonych zbiorów danych, które obrazują stan czasopism naukowych w Ameryce Łacińskiej i wyznaczają dla nich standardy (Alperin, 2014, 25).

Latindex, założony w 1997 r., gromadzi informacje dotyczące czasopism naukowych i badawczych, profesjonalnych i branżowych, popularnonaukowych i kulturalnych magazynów (ponad 20 tys. publikacji) w Ameryce Łacińskiej, na Karaibach, w Hiszpanii i w Portugalii, co dotyczy, jak podkreśla Alperin, również krajów o słabo rozwiniętym systemie publikacji internetowych (Alperin, 2014, 15–16). SciELO, funkcjonujący od 1998 r., definiuje się jako „zbiór narodowych kolekcji czasopism naukowych (tzn. recenzowanych) używających wspólnego zestawu kryteriów redakcyjnych i metodologii, a także wspólnej platformy oprogramowania”²⁴. Publikuje i indeksuje on pełne teksty artykułów, a także dostarcza danych umożliwiających ich cytowanie. Alperin zaznacza, że dane te mają szczególne znaczenie ze względu na lokalną społeczność odbiorców i na fakt, że teksty publikowane w Ameryce Łacińskiej ukazują się najczęściej w lokalnych językach (Alperin, 2014, 27). Repozytorium CLACSO, powołane do istnienia w 1998 r., stanowi sieć wirtualnych bibliotek (344 instytuty badawcze w 21 krajach), której celem jest promocja i rozwój nauki i edukacji w naukach społecznych, a także dążenie do tego, aby wysiłki intelektualne badaczy z Ameryki Łacińskiej i Karaibów znalazły odzew na arenie międzynarodowej. Umożliwia dostęp do 30 tys. tekstów: książek, dokumentów, dysertacji, wystąpień konferencyjnych, artykułów recenzowanych oraz plików multimedialnych (Alperin, 2014, 31–32). Eduardo Aguado-López i Arianna Becerril-García opisują dokładniej platformę RedALyC, utworzoną w 2003 r. przez Universidad Autónoma del Estado de México. Projekt ma na celu utrzymanie biblioteki cyfrowej przechowującej zawartość recenzowanych czasopism publikowanych na zasadzie otwartego dostępu. Umieszczenie publikacji na platformie jest gwarancją jej jakości, zwiększając szansę na jej widoczność i powiązanie z innymi artykułami (Aguado-López & Becerril-García, 2014, 99–101).

Od 2004 r. istnieje organizacja non-profit CLARA – Cooperación Latino Americana de Redes Avanzadas, zrzeszająca 13 krajów, zarządzająca latynoamerykańską siecią RedCLARA. Łączy ona narodowe sieci akademickie ze sobą nawzajem, a także z innymi sieciami na świecie, wspierając Comunidad Latinoamericana de Bibliotecas y Repositorios Digitales, tzw. CoLaBoRa, oraz Latin American Federated Network of Institutional Scientific Documentation Repositories. Funkcjonuje także Red Federada Latinoamericana de Repositorios Institucionales de Documentación Científica.

Najbardziej aktywnym krajem na polu otwartości jest, według GOAP, Brazylia²⁵. W 2009 r. w Argentynie powstał Sistema Nacional de Repositorios Digitales en Ciencia y Tecnología (SNRD – Narodowy System Cyfrowych Repozytoriów Naukowych i Technicznych) i równocześnie powołana została Komisja Ekspertów ds. Cyfrowych Repozytoriów Naukowych i Technicznych (Experts Committee on Digital Repositories of Science and Technology)²⁶.

²⁴ Tłum. własne [MG].

²⁵ <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap-access-by-region/latin-america-and-the-caribbean/brazil/>

²⁶ <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap-access-by-region/latin-america-and-the-caribbean/argentina/>

W listopadzie 2013 r. argentyński parlament przyjął ustawę o otwartym dostępie do wyników badań finansowanych ze środków publicznych. Silvia Nakano, dyrektor zasobów naukowo-technicznych w Ministerstwie Nauki, Technologii i Innowacji Produkcyjnej w Argentynie, tak określa dwa podstawowe cele argentyńskiej polityki OD: „umożliwienie dostępu – poprzez krajowe portale oraz zapewniające interoperacyjność repozytoria – do surowych danych i publikacji powstałych dzięki badaniom finansowanym ze środków publicznych” oraz „zapewnienie krajowej i międzynarodowej widoczności argentyńskiego dorobku naukowego”²⁷.

Andre Appel, Ivonne Lujano i Sarita Albagli prowadzili badania w redakcjach czasopism w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach. Okazało się, że są one świadome zasad praktyk otwartej nauki, a większość czasopism ma charakter instytucjonalny. Ta ostatnia właściwość, zdaniem badaczy, może hamować rozwój otwartego dostępu ze względu na ograniczenia finansowe, techniczne itd. Kwestią problematyczną jest także sposób finansowania publikacji. Wydawcy przeważnie nie uwzględniają opłat za publikację (*Article Processing Charges*), aby nie ograniczać wolnego i otwartego rozpowszechniania wiedzy, zwłaszcza że naukowcy rzadko otrzymują wsparcie finansowe w postaci grantów. Appel, Lujano i Albagli zauważają również, że badacze reprezentujący rozmaite dyscypliny różnią się od siebie podejściem do wielu kwestii, np. do danych badawczych (Appel et al., 2018, 10–11).

6. Wnioski

Poszczególne obszary globalnego Południa są pod wieloma względami zróżnicowane. Nie można im jednoznacznie przypisać konkretnych wspólnych cech, choć wszystkie łączy niższy od globalnej Północy status ekonomiczny i zespół rozmaitych problemów z niego wynikających. Ze względu na niejednakową dynamikę rozwoju każdego kraju granice pomiędzy Północą i Południem zmieniają się, w pewnych miejscach zaś zacierają. Poszczególne środowiska naukowe różnią się pod względem potrzeb, dążeń i wyobrażeń na temat tego, jak powinno wyglądać publikowanie prac naukowych w ich krajach. Pokrywa się to z opinią Elizabeth Jardine, Maureen Garvey i J. Silvia Cho: „nawet w obrębie [samego] Ruchu Otwartego Dostępu perspektywy przyszłych paradygmatów komunikacji naukowej różnią się”²⁸ (Jardine et al., 2017, 471). Istotne jest to, na ile zaangażowana jest dana społeczność. Ze względu na owe specyficzne i niejednokrotnie niereplikowalne cechy próba dopasowania narzędzi wypracowanych w naukowych ośrodkach globalnej Północy może okazać się szkodliwa i hamująca rozwój poszczególnych badaczy i całych społeczności²⁹. Na szczególną uwagę zasługuje kwestia wyboru języka publikacji w krajach globalnego Południa. Na 13 917 czasopism z całego świata indeksowanych w DOAJ aż 10 609 jest w języku angielskim (spośród tych czasopism część wydawana jest na terenie krajów globalnego

²⁷ Wywiad z Syla Nakaną, dyrektorem zasobów naukowo-technicznych w Ministerstwie Nauki, Technologii i Innowacji Produkcyjnej w Argentynie, Otwarty dostęp – model argentyński [10.06.2019], <https://wartanauka.pl/analysis/nauka-otwartosc-swiat/otwarty-dostep-model-argentyński?showall=&limitstart=>

²⁸ Tłum. własne [MG].

²⁹ Wywiad z Leslie Chanem, profesorem na Uniwersytecie w Toronto Scarborough, Open Access, the Global South and the Politics of Knowledge Production and Circulation [10.06.2019], <https://www.openlibhums.org/news/314/>

Południa), 1277 w języku indonezyjskim, 238 w języku ukraińskim, 149 w języku arabskim, 19 w języku afrikaans, 7 w języku urdu, 5 w języku thai, a 4 w języku tagalong. W języku wietnamskim i amharskim ukazują się po dwa czasopisma, w językach azerbejdżańskim, ga, kurdyjskim, maori, nepalskim, zulu, xhosa, venda i uighur – po jednym. Język angielski jest językiem dominującym, jednak widać potrzebę tworzenia publikacji w rodzimych językach. Przyczyną może być zarówno niedostateczna znajomość języka angielskiego, jak i chęć wykazania użyteczności rodzimego języka w wyrażaniu treści naukowych (w opozycji do języka angielskiego lub oprócz niego). Różnorodności językowej widocznej w publikacjach powstałych na terenie globalnego Południa, odmiennego rozumienia znaczenia terminu „otwartość”, niejednakowego statusu ekonomicznego i politycznego poszczególnych krajów nie należy postrzegać w kategoriach przeszkody, ale przede wszystkim – dzięki wskazaniu nowych ścieżek – szansy na rozwój. Kluczowa również wydaje się kwestia komplementarności informacji. Każda nowa myśl, idea czy rozwiązanie, przedstawione szerszemu gronu nie tylko może zapewnić prestiż tym badaczom, którzy przyczynili się do odkrycia i zwerbalizowania danego faktu intelektualnego, ale również usprawnić badania w innych częściach świata. Ma to niebagatelne znaczenie zwłaszcza w przypadku badań mających na celu poprawę jakości życia ludzi. Pokonywanie zaś barier technicznych z intencją ujawnienia wiedzy prowadzi do jej uobecnienia, unaocznienia jej złożoności, uporządkowania informacji, a w wielu przypadkach też weryfikacji, czyli sprawdzenia, w jakiej relacji dana informacja pozostaje do innych.

Załącznik 1. Wykaz wybranych konferencji, warsztatów i seminariów zorganizowanych w Afryce w latach 2017–2018 (źródło: African Open Access Platform)

- “Energisising Scientific Endeavour through Science Gateways and e-Infrastructures in Africa Sci-GaIA User Forum and Conference”, 23–24 marca 2017 r., Pretoria, RPA.
- “eResearch Africa 2017 Conference: Data Driving Discovery”, 2–5 maja 2017 r., University of Cape Town, Kapsztad, RPA.
- “SANLiC Conference”, 23–25 maja 2017 r., Umhlanga, Durban, RPA.
- “African Open Data Conference”, Data Centre African, 17–21 lipca 2017 r., Accra, Ghana.
- “Workshop for Assessing the Landscape of Open Access to Scholarly Publications in Ethiopia”, Ethiopian Academy of Sciences, Education Strategy Center and the Ethiopian Education and Research Network, 4 sierpnia 2017 r., Addis Ababa, Ethiopia.
- “Software Carpentry Workshop”, 20–21 września 2017r., University of Botswana, Gaborone, Botswana.
- “SA/EU Open Science Policy Framework Workshop for SA”, 30 listopada – 1 grudnia 2017 r., Pretoria, RPA.
- “Uganda National Dialogue on Open Science Policy”, 25–27 kwietnia 2018 r., Kampala, Uganda.
- “DIRISA National Data Workshop”, 19–21 czerwca 2018 r., CSIR, Pretoria, RPA.
- “Meetings on Open Data for Sustainable Development Goals in Developing Countries”, 4–8 września 2017 r., Antananarivo, Madagaskar.
- “Botswana National Open Data Open Science Meeting”, 30–31 października 2017r.
- “Tanzania Open Data Festival/Data Tamasha”, Dar es Salaam University, 6 grudnia 2017 r., Dar es Salaam, Tanzania.
- “International Data Week 2018: The Digital Frontiers of Global Science”, 5–8 listopada 2018 r., Gaborone, Botswana.

Załącznik 2. Wykaz wybranych repozytoriów w krajach afrykańskich

The American University in Cairo Digital Archive and Research Repository (Egipt), <http://dar.aucegypt.edu/>
Digital Assets Repository in the Alexandria Library (Egipt), <http://dar.bibalex.org/webpages/dar.jsf>
KNUTSpace (Ghana), <http://ir.knut.edu.gh/>
UGSpace (Ghana), <http://ugspace.ug.edu.gh/>
CamPuce (Kamerun), <http://eprints.campuace.org/>
CGSpace (Kenia), <https://cgspace.cgiar.org/>
SABER. Repositório Científico de Moçambique (Mozambik), <http://www.saber.ac.mz/>
DSpace at the University of Namibia Library (Namibia), <http://repository.unam.edu.na/handle/11070/973>
Ounongo Repository (Namibia), <http://ir.nust.na/>
University of Jos Institutional Repository (Nigeria), <http://irepos.unijos.edu.ng/jspui/>
University of Nigeria Nsukka Repository (Nigeria), <http://www.unn.edu.ng/libraries/institutional-repository/>
Covenant University Repository (Nigeria), <http://eprints.covenantuniversity.edu.ng/>
UPSpace (RPA), <https://repository.up.ac.za/>
University of Pretoria Electronic Theses and Dissertations UPeTD (RPA), <http://www.library.up.ac.za/research/upetd.htm>
SUNScholar Research Repository (RPA), <http://scholar.sun.ac.za/>
University of Rwanda Digital Repository (Rwanda), <http://dr.ur.ac.rw/>
Bibliothèque SIST Sénégal (Senegal), <http://www.sist.sn/cgi-bin/library>
Digital Library of Open University of Tanzania (Tanzania) <http://repository.out.ac.tz/>
MUHAS Repository (Tanzania), <http://dspace.muhas.ac.tz:8080/xmlui/>
Mzumbe University Scholarly Digital Repository (Tanzania), <http://scholar.mzumbe.ac.tz//>
UVT e-doc (Tunezja), <http://pf-mh.uvt.rnu.tn/>
Makerere University's Institutional Repository (Uganda), <http://makir.mak.ac.ug/>
RUFORUM Institutional Repository (Uganda), <http://repository.ruforum.org/>
University of Zambia Research Repository (Zambia), <http://dspace.unza.zm:8080/xmlui/>
Africa University: The Jokomo/Yamada Library (Zimbabwe), <http://library.africau.edu/>
NuSpaceRepository (Zimbabwe), <http://ir.nust.ac.zw/xmlui/>

Załącznik 3. Wykaz wybranych konferencji, warsztatów i seminariów zorganizowanych w Azji w latach 2017–2018 (źródło: <http://oad.simmons.edu/oadwiki/2017>; <http://oad.simmons.edu/oadwiki/2018>)

“The Future of Knowledge and the Academic Library Ecosystem”, ROALER 2018, 19 stycznia 2018 r., Bhopal, Indie.
“National Conference on Role of Libraries in Creating a Knowledge Society”, SALIS 2018, 7–8 września 2018 r., Alagappa University, Karaikudi, Indie.
“Scholarly Communication, Open-access Publishing and Ethics”, 25–26 października 2018 r., Vijayawada, Indie.
“CODATA International Training Workshop Open Data for Better Science, for Researchers from Lower and Middle Income Countries”, 16–29 lipca 2017 r., Pekin, Chiny³⁰.
“Cross Border Sharing of Data: Challenges and Solutions”, 8 grudnia 2017 r., New Delhi, Indie.

³⁰ <https://codata.org/events/training-workshops/>

- “ODSC India”, 30 sierpnia – 2 września 2018 r., Bangalore, Indie³¹.
- “Workshop on Digital Libraries: Open Source Software for Digital Repositories”, 8–10 marca 2018 r., ICAFI University, Nagaland, Indie.
- “Open Data and Open Knowledge”, 25 kwietnia 2018 r., Vastrapur-Ahmedabad, Indie.
- “The International Symposium on Open Data and Innovation: Vision and Practice”, 12–15 lipca 2017 r., Pekin, Chiny.
- “Open Data and Civil Society”, 8 września 2017 r., New Delhi, Indie.
- “Seminar on Open Access: Status Quo in India”, 5 stycznia 2017 r., Nagpur, Indie.
- “Hội thảo tài nguyên giáo dục mở / Seminar on open educational resources”, 19 października 2017 r., Hanoi, Wietnam.
- “Panel Discussion on *Institutional Open Access Policy*”, 27 października 2017 r., Karnataka, Indie.
- “8th Open Science Meeting. Gadjah Mada University”, 15–17 marca 2017 r., Dżakarta, Indonezja.
- “OpenCon 2017 Srinagar: Celebrating International Open Data Day”, 4 kwietnia 2017 r., Srinagar, Indie.
- “International Open Data Day”, 4 marca 2017 r., Pokhara, Nepal.
- “OpenCon Ranchi 2017. Saint Xavier’s College”, 26 sierpnia 2017 r., Ranchi, Indie.
- COAR “Asia OA Meeting”, 4–6 grudnia 2017 r., Kathmandu, Nepal.

Załącznik 4. Wykaz wybranych repozytoriów w krajach arabskich

- Bibliothèque Virtuelle de l’université d’Alger (Algieria), <http://biblio.univ-alger.dz/>
- Bouira University Digital Space (Algieria), <http://dspace.univ-bouira.dz/>
- CERIST Digital Library (Algieria), <http://dl.cerist.dz/>
- Institutional Digital Repository for Naif Arab University for Security Sciences (Arabia Saudyjska), <http://roar.eprints.org/10659/>
- Najran University Repository (Arabia Saudyjska), <https://repository.nu.edu.sa/>
- Taibah University Digital Repository (Arabia Saudyjska), <https://elibrary.taibahu.edu.sa/Taibah>
- University of Babylon Repository (Irak), <http://repository.uobabylon.edu.iq/>
- Qatar University Institutional Repository QSpace (Katar), <https://qspace.qu.edu.qa/>
- AUK Repository (Kuwejt), <https://dspace.auk.edu.kw/>
- Lebanese American University Repository, Arab Open Access (Liban), <https://laur.lau.edu.lb:8443/xmlui/OAR@UM> (Malta), <https://www.um.edu.mt/library/oar/>
- Birzeit University Open Access Repository FADA (Palestyna), <https://fada.birzeit.edu>
- Palestine Polytechnic University DSpace (Palestyna), <http://scholar.ppu.edu/>
- OSOL Repository for Digital Content (Palestyna), <https://dspace.qou.edu/>
- Neelain Repository (Sudan), <http://v2.sherpa.ac.uk/id/repository/3153>
- Shendi University Repository (Sudan), <http://v2.sherpa.ac.uk/id/repository/3628>
- Sudan Open Archive (Sudan), www.sudanarchive.net
- Corepaedia University of Dubai (Zjednoczone Emiraty Arabskie), <https://uod.corepaedia.4science.it/>

Bibliografia

- Aguado-López, E., Becerril-García, A. (2014). Redalyc. A Platform of Visibility for the Scientific Production. In: J.P. Alperin, D. Babini & G. Fischman (eds.). *Open Access Indicators and Scholarly Communications in Latin America* (97–142). Buenos Aires: CLACSO.
- Alperin, J.P. (2014). Assessing Growth and Use of Open Access Resources from Developing Regions. In: J.P. Alperin, D. Babini & G. Fischman (eds.). *Open Access Indicators and Scholarly Communications in Latin America* (15–80). Buenos Aires: CLACSO.

³¹ <https://confengine.com/odsc-india-2018>

- Al-Roubaie, A. (2013). Building Knowledge Capacity for Sustainable Development or Sustainable Development in the Arab World. *International Journal of Innovation and Knowledge Management in Middle East and North Africa* [online], 2(1), 7–19, [24.04.2020], <http://www.cohred.org/wp-content/uploads/2013/02/BUILDING-KNOWLEDGE-CAPACITY-Arab-World.pdf>
- AOSIS (2020). [online], [24.04.2020], <https://aosis.co.za/index.php?/overview>
- Appel, A., Lujano, I., Albagli, S. (2018). Open Science Practices Adopted by Latin American Caribbean Open Access Journals. ELPUB 2018, Toronto [online]. HAL Archives Ouvertes, [04.04.2020], <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01800164v3>
- Arcos, B., Weller, M. (2018). A Tale of Two Globes: Exploring the North/South Divide in Engagement with Open Educational Resources. In: J. Schöpfel, U. Herb (eds.). *Open Divide: Critical Studies on Open Access* (147–155). Sacramento, CA: Litwin Books.
- Asamoah-Hassan, H.R. (2001). Transforming Traditional Libraries into Electronic Libraries: The Contribution of the African University [online]. A Paper Presented at the Conference “African University Libraries in the 21st Century”, Accra, Ghana, 7th-8th September 2001, [24.04.2020], <http://ir.knust.edu.gh/xmlui/handle/123456789/4176>
- Chan, L., Kirsop, B., Costa, S., Arunachalam, S. (2005). Improving Access to Research Literature in Developing Countries: Challenges and Opportunities Provided by Open Access [online]. A Paper Presented at the “World Library and Information Congress: 71st IFLA General Conference and Council. *Libraries – A voyage of discovery*”, Oslo, Norway, 14th-18th August 2005, [24.04.2020], <https://archive.ifla.org/IV/ifla71/papers/150e-Chan.pdf>
- Chirwa, M.N., Mnzava, E.E. (2017). Contribution of East Africa Region to Open Access Literature: The case of OpenDOAR. *Library Philosophy and Practice (e-journal)* [online], 1676, [24.04.2020], <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1676/>
- Cockerill, M.J., Knols, B.G.J. (2008). Open Access to Research for the Developing World. *Issues in Science and Technology* [online], 24(2), [24.04.2020], <http://issues.org/24-2/cockerill/>
- Czerniewicz, L. (2015). It's Time to Redraw the World's Very Unequal Knowledge Map [online]. The Conversation, [24.04.2020], <https://theconversation.com/its-time-to-redraw-the-worlds-very-unequal-knowledge-map-44206>
- Dados, N., Connell, R. (2012). The Global South. *Contexts* [online], 11(1), 12–13, [24.04.2020], <https://doi.org/10.1177/1536504212436479>
- Givran, N. (2007). Power Imbalances and Development Knowledge [online]. Theme Paper Prepared for the Project “Perspectives on Reform of the International Development Architecture”, [24.04.2020], <https://www.oecd.org/site/oecdgfd/39447872.pdf>
- FC-SSC (2015). *Global South Countries* [online]. Finance Center for South-South Cooperation. Organization in Special Consultative Status with ECOSOC of the United Nations, [24.04.2020], http://www.fc-ssc.org/en/partnership_program/south_south_countries
- Hassan, M.H.A. (2008). Global Science Gaps Need Global Action. *Issues in Science and Technology* [online], 24(2), [24.04.2020], <http://issues.org/24-2/hassan/>
- Jardine, E., Garvey, M., Cho, J.S. (2017). Open Access and Global Inclusion: A Look at Cuba. *CUNY Academic Works*, 78, 469–477, [24.04.2020], https://academicworks.cuny.edu/si_pubs/78
- Kaess, K. (2018). The Cross-Atlantic Knowledge Divide, or PISA for Development: Should One Size Ever Fit All? *Atlantic Studies* [online], 1(3), [24.04.2020], <https://doi.org/10.1080/14788810.2017.1370356>
- Karlsson, S. (2002). The North-South Knowledge Divide: Consequences for Global Environmental Governance. In D.C. Esty & M.H. Ivanova (eds.). *Global Environmental Governance. Options & Opportunities* (53–76). Yale: Yale School of Forestry & Environmental Studies.
- Kassab, A.Y. (2016). Knowledge Management Practices in the Middle East: Challenges and Trends. *International Journal of Innovation and Knowledge Management in Middle East and North Africa* [online], 5(2), 71–79, [24.04.2020], <https://www.mekei.org/download/knowledge-management-practices-in-the-middle-east-challenges-and-trends>

- Law, S.F., Bretherton, D. (2012). The Imbalance Between Knowledge Paradigms of North and South: Implications for Peace Psychology. In M.Seedat, S. Suffla & D.J.Christie (eds.) *Enlarging the Scope of Peace Psychology. African and World-Regional Contributions* (19–36). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-45289-0_2
- Loan, F.A. (2014). Open Access Digital Repositories in Asia: Current Status and Future Prospects. *International Journal of Information Science and Management* [online], 12(2), 35–45, [25.04.2020], <https://ijism.ricest.ac.ir/index.php/ijism/article/view/389>
- Nwagwu, W.E. (2013). Open Access Initiatives in Africa – Structure, Incentives and Disincentives. *The Journal of Academic Librarianship*, 39(1), 3–11. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2012.11.024>
- Odeh, L.E. (2010). A Comparative Analysis of Global North and Global South Economies. *The Journal of Sustainable Development in Africa* [online], 12(3), 1–12, [25.04.2020], [http://www.jsd-africa.com/jsda/V12No3_Summer2010_A/PDF/A%20Comparative%20Analysis%20of%20Global%20North%20and%20Global%20South%20Economies%20\(Odeh\).pdf](http://www.jsd-africa.com/jsda/V12No3_Summer2010_A/PDF/A%20Comparative%20Analysis%20of%20Global%20North%20and%20Global%20South%20Economies%20(Odeh).pdf)
- Pagel, H., Ranke, K., Hempel, F., Köhler, J. (2014). The Use of the Concept „Global South” in Social Science & Humanities. Poster presented at the symposium *Globaler Süden/ Global South: Kritische Perspektiven 11 July 2014*. Berlin: Institut für Asien-&Afrikawissenschaften, Humboldt-Universität zu Berlin.
- Pant, L.P. (2009). Learning Networks for Bridging Knowledge Divides in International Development: Aligning Approaches and Initiatives. *IKM Working Paper* [online], 4, 1–39, [25.04.2020], https://www.emergentworks.net/sites/default/files/ikmemergent_archive/090817-ikm-working-paper-4-learning-networks-for-bridging-knowledge-divides.pdf
- Roszkowski, M. (2005). Źródła słownictwa kontrolowanego dla dziedzinowych systemów hipertekstowych w Internecie. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, 2(86), 31–44.
- Roy, B.K., Biswas, S.C., Mukhopadhyay, P. (2012). Open Access Repositories in Asia: From SAARC to Asian Tigers. *Library Philosophy and Practice (e-journal)* [online], 808, [25.04.2020], <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/808/>
- Scaria, A.G., Ray, S. (2018, September 24). Open Science India Report, [04.05.2020], <https://doi.org/10.31219/osf.io/aj9gw>
- Schneider, N. (2017). Between Promise and Skepticism: The Global South and Our Role as Engaged Intellectuals. *The Global South* [online], 11(2), 18–38, [25.04.2020], <https://www.jstor.org/stable/10.2979/globalsouth.11.2.02>
- Schöpfel, J. (2017). Open Access to Scientific Information in Emerging Countries. *D-Lib Magazine* [online], 23(3/4), [25.04.2020], <http://www.dlib.org/dlib/march17/schopfel/03schopfel.html>
- Seo, T.-S. (2018). Open Access Full-Text Databases in Asian Countries. *Science Editing*, 5(1), 26–31. <https://doi.org/10.6087/kcse.114>
- Shearer, K., Repanas, K., Yamaji, K. (2017). *Asian Open Access: Regional Survey* [online]. Confederation of Open Access Repositories, [25.04.2020], <https://www.coar-repositories.org/files/Asia-OA-survey-results-June-15-2017.pdf>
- THE (2018). *Why Open Access Publishing is Growing in Latin America* [online]. Times Higher Education [25.04.2020], <https://www.timeshighereducation.com/blog/why-open-access-publishing-growing-latin-america#survey-answer>
- Xia, J., Li, Y., Situ, P. (2017). An Overview of Predatory Journal Publishing in Asia. *Journal of East Asian Librarians* [online], 165, Article 4, [25.04.2020], <https://scholarsarchive.byu.edu/jeal/vol2017/iss165/4>

Open Access in the Global South

Abstract

Purpose/Thesis: The aim of the article is to describe the current state of Open Access in the Global South countries, relative to other regions, characterize specific countries and explain why their activity as related to Open Access has been so limited thus far.

Approach/Methods: The term 'Global South', referring to the less developed countries of Asia, Pacific, Africa and Latin America, has recently become popular in academic discourse, despite its imprecision. This paper analyzes its different uses as compared with the term 'Global North.' It is based on the data concerning Open Access in the Global South countries available in electronic sources.

Results and conclusions: The Global South is not a uniform region, although all its area shares a lower economic status and problems resulting from it. Boundaries between the North and the South are changing and blurring in some places. Scientific communities in different / various countries have different needs, pursuits, ideas and commitments concerning publication practices. Because of these unique circumstances, an attempt to employ instruments developed in scientific centers in the Global North may prove detrimental. Complementarity of information (its organization and verification), available for the wider scientific community thanks to various technical tools, seems to be crucial.

Originality/Value: This issue seldom appears In Polish research literature. The article gathers and juxtaposes data concerning all areas of the Global South, thus far found only in foreign literature.

Keywords

Global North. Global South. Open Access.

Dr MAŁGORZATA GLINICKA jest doktorem nauk humanistycznych, filozofem, filologiem klasycznym i indologiem. Ważniejsze publikacje: Is Our Perception Wordstained? The Analysis of Prameya-kamala-mārtaā 1.3. and 1.10. Folia Philosophica, 2018, 39, 145–168; Boundaries of Scriptural Cognition. The Examination of śruta-jñāna in its relation to mati-jñāna on the basis of Tattvārtha-sūtra-rāja-vārttika by Akalaka. Folia Philosophica, 2019, 41, 57–86.

Kontakt z autorką:

gosia.glinicka@gmail.com

Platforma Otwartej Nauki

Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego

Uniwersytet Warszawski

ul. Tyniecka 15/17

02-630 Warszawa